

№ 65

ՀԻՆՈՒՆԴԱՐԹԻ ՅՈՒՆԻՍԻ 6

1896

ՔՍԱՆԶՈՐՍԵՐՈՐԻ ՏԱՐԻ

ՀԻՆՈՒՆԴԱՐԹԻ ՅՈՒՆԻՍԻ 6

Տարեկան գինը 10 ռուբլի, կէս տարեկանը 6 ռուբլի, Առանձին համարները 7 կոպէկով:

Թիֆլիսում գրութեմ են միմիայն խմբագրատան մէջ:

Մեր հասցեն. Тифлисъ. Редакция «Мшакъ».
կամ Tiflis. Rédaction «Mschak».

Տ է Լ Է Ք օ Ն № 253.

ՄՇԱԿ

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ (բացի կիրակի և տօն օրերէն):

Յայտարարութիւն ընդունելու է ամէն լեզուով:

Յայտարարութիւններ համար վճարում են իւրաքանչիւր բառին 2 կոպէկ:

Տ է Լ Է Ք օ Ն № 253.

ՀԻՄՆԱԳԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ՇԱՐՈՒՆԱԿՎՈՒՄ Է

„ՄՇԱԿ“

ԳՐԱԿԱՆԱԿԱՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԼՐԱԳՐԻ
ԲԱՅԱՆՈՒՄԻԱՐԹՈՒԹԻՒՆԸ

«ՄՇԱԿ» տարեկան գինը՝ թէ Ռուսաստանում և Թէ արտասահմանում 10 ռուբլի, տարեկան և մէկ և տասնամյակներ՝ 9 ռ., ինն և ութ ամսականը՝ 8 ռ., հինգ ամսականը՝ 7 ռ., վեց ամսականը՝ 6 ռ., չորս ամսականը՝ 5 ռ., չորս ամսականը՝ 4 ռ., երեք ամսականը՝ 3 ռ., երկու ամսականը՝ 2 ռ., ամսական 1 ռուբլի:

Գրութեմ «ՄՇԱԿ»-ը կարելի է խմբագրատան մէջ և թիֆլիսյան Գրութեմի մէջ գրութեմ ընդունել: Օտարալեզուները պէտք է գիտեն հետևեալ հասցեն՝ Тифлисъ. Редакция «МШАКЪ»: Իսկ արտասահմանից՝ Tiflis. Rédaction «MSCHAK»:

ԲԱՅԱՆՈՒՄԻԱՐԹՈՒՆԸ

Քաղաքական շարժումները.— Ներքին Տեսչութիւնը կրթութեան ուղիք է նպատակաւորաբար. Արհեստագործների գլխավոր ընտրութիւնը. Նամակ Եղեղեղից. Ներքին լուրեր.— ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Վերջին տեղեկութիւններ. Յունաստան և կրէտէ կղզին. Շէյխ-Ալի-Քալիֆի.— Հեղինակութիւն.— ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ. Բաժան տարի առաջ:

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՇՈՂՈՔՈՐԹՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Քաղաքական աշխարհի մէջ օրվայ նորութիւնն է կոմս Գօլուֆօֆսկի ծառքը, որ բացատրում է Աւստրիայի արտաքին քաղաքականութեան դուրսը: Ինչպէս վայել էր մի պետական պաշտօնեային, որի ձեռքումն է այդ քաղաքականութիւնը, կոմս Գօլուֆօֆսկի այնքան ջատագովեց Աւստրիայի բռնած վերջը միջազգային հարցերի մէջ, որ իւրաքանչիւր աւստրիացի չայլոյնասեր կարող է ասել թէ իր հայրենիքը մարդկութեան բարեբարի դերն է կատարել վերջին տարիներու:

Բայց որքան ճիշդ են կոմս Գօլուֆօֆսկի

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՔԱՂԱՔԱՐԻ ԱՌԱՋ

(Մի երես Բաղադրադրի պատմութիւնը)

Պատմութիւնը երբեք հաշի չէ առնում զործող ազգերի մեծութեան կամ փոքրութեան աստիճանները, երբ ցոյց է տալիս նրանց ճակատագրի զարմանալի փոփոխութիւնները: Ազգերի ճակատագրական վիճակը զարբեր սկզբից եղել է վայր ընկնելը և բարձրացումը: Դա մի անողորմ օրէնք է, որ երբեք չէ դադարում: Նորագոյն անցքերի մէջ այդ օրէնքը պարզ արձանագրւած քսան տարի առաջ: 1876 թ.ին կարող էր գտնվել մէկը, որ Բալկանեան հովիտները տեսնելով ենթադրէր թէ ընդամենը մի քսան տարուց յետոյ Բալկանեան կը լինի մի անկախ իշխանութիւն, կունենայ սահմանադրական կառավարութիւն, զօրք, այնքան ինքնաւարտ մի պետութիւն կը դառնայ, որ Բալկանեան բոլոր սլաւ ազգերի ֆեդերացիայի մտքով կը զբաղվի, իսկ նրա իշխանը, իբրեւ մի պետութեան ներկայացուցիչ, կը մասնակցէ Մոսկուայի թագադրական շքեղ հանդէսներին:

1876 թ.ին մայիս ամիսն էր: Բալկանեան սլաւերի շքեղ հովիտները, որոնք ամենայն իրաւամբ վայելում են զվարդերի հովիտները անու-

կու յայտնագործութիւնները.— Աւստրիական կայսրութիւնը վերջին քսան և հինգ տարիների ընթացքում Եւրոպայի մէջ մի ինքնուրոյն, անկախ դեր կատարել չէ կարողացել: Նրա ամենամեծ շահերը Բալկանեան թերակղզու վրա են գտնվում: Ունենալով այդտեղ մի այնպիսի հզօր հակառակորդ, ինչպիսին է Ռուսաստանը, նա համարձակ զործուհեւթեան ոչ մի հնարաւորութիւն չը գտնելով, վարում էր մանր ինտրիգների քաղաքականութիւն: Ռուսաստանին Բալկանեան թերակղզում դիմադրելու համար նա մտաւ եռապետեան դաշնակցութեան մէջ, ուր նոյնպէս առաջնակարգ ինքնուրոյն դեր կատարել էր վիճակված նրան. և նա մինչև այսօր էլ շարժվում է իշխան Բիւսարիկի ստեղծած դաշնակցութեան պոչի ետևում, հարկադրված լինելով ամեն անգամ Բերլինի տրամադրութիւններին աչք տնկել: Գերմանիան եւրոպական թիւրքից շահեր չունի, ուստի և չէ սիրում շոյել Աւստրիայի առանդական փափաքները: Միջերկրական ծովի ափերում թիւրքիցի հաշի մեծ փախանաւոր դառնալու մասին վերջին տարիների անցքերը ցոյց են տալիս, որ Աւստրիան իր այդ ձգտումների մէջ ոչինչ աշխուժեան չէ հասել: Իսկ այս տարի աւստրիական ազգայնութիւնը Բալկանեան թերակղզու վրա մի սարսափելի հարուած կրեց, երբ Բալկանեան հաշուից Ռուսաստանի հետ և երբ զրանից յետոյ սլաւոն անկախ երկիրները.— Սերբիա, Բոսնիա և Զերինոգորիա ջանդուութիւն արտայայտեցին մի սլաւոնական դաշնակցութիւն կազմելու: Ռուսաստանի հովանաւորութեան տակ: Աւստրիան լուռ ու մուռ չհանդիսատես էր այդ իրողութիւններին: Աւստրիական այդ անշնչան քաղաքականութեան այնքան ներքոյներ կարգադրել, կոմս Գօլուֆօֆսկի ցոյց տուեց ամբողջ աշխարհին թէ ինչպէս կարելի է շատ անգամ բաւարար հնարել իրողութիւններ, որոնք գոյութիւն չեն ունեցել: Այդ դեռ մի յայտնի վարմունքը յայտնի պայմանների մէջ շատ նուստատեցնող, ծիծաղելի բան է դառնում: Աւստրիական արտաքին զործերի միմիայնը պիտի հասկանար, որ այդ

նր, ներկայացնում էին մի անուշիկ, հոկայական տոնակոյտ: Սլաւոն Ազգիկ-Ազգիկ իր բարձր հովանաւորութեան տակ էր առել այդ սպանդանոցը: Թիւրքաց կանոնաւոր և անկանոն զօրքեր, խառն վայրենի բաշիբազուկների և չերքէզների հետ, թիւրք փաշաների առաջնորդութեամբ մտնում էին Բալկանեան ժողովուրդը: Կոտորածը սկսվեց մայիսի 5-ին և շարունակվեց օրերով, շաբաթներով: Դրսի աշխարհում ոչ ոք ոչինչ չը գիտէր: Միայն յունիսի 23-ին, անգլիական «Daily News» ազատամարտ լրագրի մէջ առաջին անգամ արձանագրվեց Բալկանեան թերակղզու կրակը: Եւրոպայի մէջ բարձրացաւ զայրոյթի և զարհուրանքի աղաղակ: Բարբարոսութիւնը չափազանց դժոխային էր, ուստի և չափազանց անհասկանալի XIX դարի համար: Մի անպատշաճ, թշուառ ժողովուրդի մէջ տարածված կոտորածը, որի հովանաւորն էր երկրի խաղաղութեան համար ստեղծված զօրքը, ոչ սեռ էր ինչպիսի և ոչ հասակ: Իսկ այդպիսի ամբողջութիւն, որը իբրեւ նուիրագործված իրաւունք XIX դարի շէմքին հասցրել էր միայն մոնղոլական ազգը, վերջացած, իրականութիւնից ջնջված էր համարվում այն օրից, երբ վերջացաւ Յունաստանի անկախութեան պատերազմը և թաթարա-իւրմական հոգու համար նուիրական չարագործութիւնը լիովին յաղուրդ ստացաւ: Այդպէս էր ամենքի հասկացողութիւնը: Ռուսի հենց առաջին անգամից հարց ծագեց.— ճիշդ

դէպքում կարելի է շատ բան անել լուրջ շարժումներով, թէև դրանով միայն բացվում է քաղաքական թուլութեան մերկ մարմինը: Ռուսաստանի անկախ, բաց և կարող քաղաքականութեան դէմ չը կարող զանալով մի հակադիր հոսանք ստեղծել, Գօլուֆօֆսկի շարժումները համարում Բուսաստանի հասցէին, լաւ իմաստով որ Ռուսաստանի ձգտումն է ի միջի տրոյց, ազատել Բալկանեան թերակղզու սլաւոն աշխարհը Աւստրիայի ձանկերից: Աւստրիան կամենում է բարեբար ձեւանալ սլաւոն երկիրների համար, մինչդեռ նա ինքն էր, որ դժուարացնում էր Բալկանեան սլաւոնների անկախութեան գործը: Սկզբում նա թիւրքիցի բարեկամի դերում էր կատարում այդպիսի պաշտօն, բայց երբ տեսաւ, որ իբրեւ ընթացք խաղաղարկ անհնարին է, «ժամանակաւոր դրաման» պատրուակի տակ կշանց թիւրքական երկու ամբողջ նահանգներ.— Բոսնիա և Զերինոգորիան, ապա աշխատեց սլաւոնական անկախ երկիրները անտեսանալիս ապագա և քաղաքականապէս ստրկացնել իրան: Սերբիայի պատմութիւնը վերջին տարիներում ցոյց է տալիս մի զօրեղ դիմադրութիւն Աւստրիայի ինտրիգների դէմ: Այժմ է միայն, որ Աւստրիան կարծես լուստոսված է իր անաշուղտութիւնները այդ անպարկեշտ և հարկադրված է շարժումներով իր դէմ ուղղած քաղաքականութեան հովանիին.— Ռուսաստանին: Զգալով մի և նոյն ժամանակ, որ թիւրքիան է աւստրիական տեղանքների առեւտնայ երկիրը, կոմս Գօլուֆօֆսկի շարժումներով հասցէին: Նա շտրկալուրդութեան յայտնեց թիւրքիցի և գոյութիւն չունեցող փաստերից զուրս բերեց, որ թիւրք կառավարութիւնը կենսունակ է իր ցոյց տուած գործունէութեամբ: Գլխաւորապէս կանաչաւորեց իր անաշուղտութիւնը, որ իր յայտնի վարմունքը յայտնի պայմանների մէջ շատ նուստատեցնող, ծիծաղելի բան է դառնում: Աւստրիական արտաքին զործերի միմիայնը պիտի հասկանար, որ այդ

պէս անկող, նա դատապարտում է նոյն կառավարութիւնը, որի պաշտօնեան է ինքը: Որովհետեւ հարց է ծագում ամեն մի առողջ դատողութեան տէր մարդու առջ.— Եթէ այդպէս է, եթէ թիւրքիան կենսունակ պետական կազմակերպութիւն է, ուրեմն Աւստրիան զող է և յափշտակող, խաբէութեամբ խելով մի այդպիսի պետութիւնից նրա երկու նահանգները: Մարդկային բարձրագոյն անհաստէր բարիքների մասին է խոսում Աւստրիան, երբ շարունակում է պահել իր ձեռքի տակ այդ երկու նահանգները: Բայց ինչո՞ւ նա կարծում է թէ միայն ինքն է կարող այդպիսի բարիքներ մատակարարել նոյն իսկ այնպիսի անկախ երկիրներին, որոնք կարող են նրա խնամակալութեան և որոնց համար անկախ և ինքնուրոյն զարգացումն է ամենամեծ բարիքը:

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԿՐԹՈՒԹԵԱՆ ՈՐ ԶԵՆԻ Է ՆՊԱՏԱԿԱՅԱՐՄԱՐ

Ինչ տեսակ կրթութիւն պէտք է տալ մատաղ սերնդին.— Կոմս Գօլուֆօֆսկի ծառքը, որ նորից դրաւ է ուսն մամուլի և հասարակութեան ուշադրութիւնը: Թէ նրանք, որոնք Ռուսաստանի փրկութիւնը տեսնում էին միայն կրթական կրթութեան մէջ և ինչ նրանք, որոնք մեծ յոյսեր էին դնում բնական կրթութեան վրա, այժմ, հիասթափված, խոստովանում են, որ կրթութեան այդ երկու սիստեմներն էլ անաշուղտ հետեւեց արտադրեցին: Երկու սիստեմի ջատագովներն էլ այսօր, մի քանորդ դարի փորձից յետոյ, այն կարծիք են յայտնում, որ այդ սիստեմներից ոչ մէկն էլ չը կարողացաւ հասնել իր նպատակին.— տալ մատաղ սերնդին առողջ, թարմ, գործնական և իմացական կեանքի համար յարմար կրթութիւն, այնպիսի կրթութիւն, որը համապատասխանելով գործնական կեանքի պահանջներին, մի և նոյն ժամանակ տալ հայրենիքին մատուցաւոր և բարոյապէս զարգացած և մարդասիրական ձգտումներով օժտված քաղաքացիներ:

Ռուս մտածողները և հայրենասէրները այլ ևս

չենկած: Բիկօնաֆիլի միմիայնութիւնը ուղեց պաշտօնական ձևականութիւնների տակ թաղել թիւրքական յանցանքի մեծ մասը: Կ. Պօլսի անդլիական դեսպանութեան անդամ Բէրնից հեղինակը ասացաւ, որ Բալկանեան կրթութեան ստացաւ զնալ Բալկանեան և տեղի ու տեղը ընկել կոտորածի պատճառները: Եւ երբ այս պաշտօնեան բարեխղճութեամբ կատարեց այդ յանձնարարութիւնը, պաշտօնական Անգլիան այնքան ցնցվեց հաղորդած փաստերից, որ դժբախտ չը հաւատաց. Բէրնից երկրորդ անգամ գնաց և երկրորդ անգամ յայտնեց, որ միայն Ֆիլիպպուրդի սահմանից կոտորվել են 12,000 մարդ: Նոյն իսկ այդ ժամանակ էլ Բիկօնաֆիլի, հարկադրված լինելով խոստովանել իրողութիւնը, ոչինչ միջոց ձեռք չառաւ. նրա ծայրահեղ թրքամոլութիւնը չէր ծագում դէպի մոնղոլական ազգը տաճած որ և է ընդոյ՜ զգացմունքից, այլ սոսկ այն տեսակէտից, որ Անգլիայի շահերը պահանջում են թողնել Եւրոպայի մի ծայրում օսմանեան անկախ, անհետնմիտելի մի պետութիւն: Եւ նա խուլ ու մուռ չէ մնաց սլաւոն ազգերի օրհնական տաղանայի տարիներում, 1875—1877 թ.ականներին: Մնացած և եւրոպական ազգերը, քրիստոնէութեան, եղբայրութեան և ազատութեան սիրունիկ բառերով զարդարելով իրանց դէմքերը, գիտէին որ XIX դարը ազգայնական ֆանատիկութիւնից քարացած մի դար է և ոչ ոք պարտաւոր չէ աւետարանական համար, եթէ այդ մարդը իր ազգակիցը չէ: Այդ

ՆՆՐԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Հին թագնուտ, որ ժամանակակից ուսու հրիտա-
նորդութեան մեծամասնութիւնը արտայայտում
է անյայտի վայրենացում (одичание), բարոյական
և մտաւոր անյայտի աղքատութիւն, որը ժամա-
նակով կարող է իբրև համաճարակ ախտ ճարա-
կել ամբողջ ուսու հասարակութիւնը և կորստա-
բեր հետեանքներ արտադրել: «Այդ ցաւալի հա-
տարակական հիւանդութեան պատճառը և ժա-
մանակակից մատող սերունդների դատարարա-
կութեան առանձնայատկութիւնը—ասում է ուսու
կրիտիկ Սլաւոյիւսկի—պէտք է որոնել այն բաղ-
մասով: օ պէրացի անհրաժեշտ է մէջ, որոնք կա-
տարվեցին քսան կամ քսան և հինգ տարի առաջ
կրթութեան գործի մէջ և որոնց հետեանքն այն
նշաւ, որ յաջորդ մատող սերունդը զրկված տե-
սաւ իրան սր և է աւանդութիւնից և իր զարգաց-
ման մէջ որ և է հետեղականութիւնից, նախնե-
րից սերունդի հետ կապող որ և է շարկապից:
Կարեցէք կամ կապեցէք մետաքսեայ թելերով
այն անօթները, որոնք անզաղար հիւթ են մա-
տակարարում մարմնի մի անդամին և այդ ան-
դամը, զրկելով անդից, անպատճառ կը չորա-
նայ և կենսազօրէ կը դառնայ: Հէնց այդ տե-
սակ բարոյական և մտաւոր հիւծախտ էլ նկատ-
վում է մեր երեւոտարդութեան մեծ մասի մէջ:»
Մի ուրիշ տեղ Սլաւոյիւսկին աւելի մօտը գոյ-
ներով է բնութարարում ժամանակակից դատար-
րակութիւնը: Երբև հետեանք այդպիսի փա-
տառախական — ալանդակ դատարարակութեան,
պատանին քսան, նայն իսկ քսան և հինգ տարե-
կան հասակում, ներկայացնում է մի կատարեալ
tabula rasa: Ոչ մի կապ անցեալի հետ, ոչ մի
նպատակ ապագայում, իսկ ներկայում—սարսա-
փելի հոգեկան դատարկութիւն, մի լուսքով մի
ինչ որ անյատակ անդունդ, լի խաւարով և սար-
սափով...»

Ահա այն դառն պատկերները, որ տուեց կամ
Տօլստոյի 25 տարի առաջ այնքան մեծ եռանդով
տնկած ծառը: Կառնկական կրթութեան սխալ-
մի հեղինակը Ռուսաստանում մտացաւ այն մեծ
ճշմարտութիւնը, թէ կրթութիւնը և դատար-
րակութիւնը չէ կարելի ոյժով յարմարեցնել այս
և այն արեւստական պահանջին. նա պէտք է
յարմարեցնուի մի կողմից աղբի հոգեկան, մա-
տաւոր պահանջներին և բարոյական առանձնայատ-
կութիւններին, նրա պատմական անցեալին, միւս
կողմից ընդհանուր քաղաքակրթութեան և հա-
րամարդութեան պահանջներին: Թէ կրթութեա-
կան և թէ նրան հակադրված քեղական կրթու-
թեան սխալմանը, հետեանք չը լինելով այդ
հիմնական պահանջներին, չը կարողացան նպա-
տակարարմար և օգտակար լինել և այսօր, դառն
փորձից յետոյ, ամենքը ստիպված են խոստովա-
նել, որ պէտք է անպատճառ փոխել կրթութեան
սխալմը:

Բայց որն է նպատակաւորմար սխալմը: Մի
քանիսը, ինչպէս պրոֆէսոր Մենդելեւի առա-

ջարկում են ամիջին դպրոցի տիպը, այն է մի
այնպիսի դպրոց, որ միջին տեղը բռնի կլասի-
քական և քաղական դիմադրանքների մէջ: Ոմանք
առաջարկում են չը պահանջել միջին դպրոցից,
որ նա պատրաստողի դեր կատարէ, այն է չը
պահանջել, որ նա պատրաստի իր սաներին
բարձրագոյն ուսումնարանների համար, այլ տալ
նրանց մի ամբողջ, լրացած ուսում, որով նրանք
կարողանան թէ կեանքի մէջ գործել և թէ ի-
րանց ինքնակրթութիւնը անխափան առաջ տա-
նել: Իսկ պրոֆէսոր Վէյսման քարոզում է, թէ
դատարարակութեան գործում պէտք է պահպա-
նել պատմական աւանդութիւնները և հետեղա-
կան լինել, ուստի և առաջարկում է ստեղծել
«միջինական դպրոցի» (средняя школа) տիպը,
այն է ստեղծել մի այնպիսի դպրոց, որ գոհա-
ցում տար թէ ուսու ազգի հոգեկան և ցեղական
առանձնայատկութիւններին, և թէ համապատաս-
խան էր ընդհանուր քաղաքակրթական պահանջնե-
րին:

Բոլոր այդ առաջարկութիւնները, ի հարկէ,
ապացուցանում են, որ վերջապէս հասել է ժա-
մանակը կրթութեան և դատարարակութեան
գործը դնել աւելի խելացի, առողջ և զիտնա-
կան հիմքերի վրա:

Հ. Ա.

ԱՐԶԵՍՏԱՌՈՐՆԵՐԻ ՂԵԼԱՌՈՐԻ ԸՆԴՏՐՈՒԹԻՒՆԸ

Երեքշաբթի, յունիսի 4-ին, արհեստաւորների
վարչութեան դահլիճում կայացաւ Թիֆլիսի ար-
հեստաւորների գլխաւոր ընտրութիւնը: Նիստը
բացվեց ժամը մօտ 12-ին և վերջացաւ՝ մօտ
4-ին: Ժողովին նախագահում էր արհեստաւոր-
ների գլխաւոր Նաումէնկօ, իսկ իշխանութեան
կողմից ներկայ էր, իբրև ընտրութիւններին վե-
րահսող, Թիֆլիսի օստրիկանպետ Մաստիցկի:
Նախ թիւրքիկներով առաջարկեցին 8 թեկնա-
ծուներ: Ապա այդ ութ թեկնածուների անուն-
ներով զրկեցան արկղեր և սկսվեց գաղտնի
քուէարկութիւն: Քուէարկութեան արկղերը եղաւ
հետեալը.— Կարապետ Սերովբեանց ստացաւ՝
113 սպիտակ, 42 սև քուէ: Ֆիլիքսին Բոլով՝ 80
սպիտակ, 75 սև: Անդրէյ Քախանաձէ՝ 75 սպի-
տակ, 80 սև: Տիմոֆէյ Նաումէնկօ՝ 59 սպիտակ,
96 սև: Խորամ Միւխէձէ՝ 49 սպիտակ, 106 սև:
Գէօրգի Կոնիէ՝ 51 սպիտակ, 104 սև: Էստասէ
Մայսերաձէ՝ 64 սպիտակ, 91 սև: Վիլհէմ Մա-
դէր՝ 48 սպիտակ, 107 սև: Այդպիսով Կ. Սերով-
բեանց ձայների ահալին առաւելութիւն ստա-
ցաւ և յայտարարվեց ընտրված Թիֆլիսի արհես-
տաւորների գլխաւոր և ընդունվեց ծախարար-
ութիւններով: Ընտրութիւնները կատարվեցան շատ
կանոնաւոր և օրինակելի կարգապահութեամբ:
Վերջապէս արհեստաւորները և նրանց վար-
չութիւնը ազատվեցին մի չարբից, որ երկար
տարիներ ծանրացած էր իրանց վրա: Պէտք է

տոնենք իրեն, որոնք որպէս թէ յեղափոխական
չարժման մէջ էին և ուզում էին վտանգել Օս-
մանի կայսրութեան ամբողջութիւնը: Երբ այդ
երգն էլ հնացաւ, մաշվեց, առաջ նետվեց միւ-
սի ժամանակաւ ֆանատիկոսութիւնը. ինչ անեա,
ինքը ժողովուրդը, կիսավայրենի, անզուտ տա-
րերից կազմված ժողովուրդը սկսեց բռնութիւն-
ներ. և կառավարութիւնը բոլորովին անզօր
գտնվեց ժողովրդի ֆանատիկոսութեան դիմա-
դրելու: Սակայն կային ազգեր, որոնք չէին հա-
ւատում յուշկապարիկների ընացնող երգերին:
Միայն ճշմարտութիւնը վերականգնելու և նրան
մի ահեղ զէնք դարձնելու համար կատարվեցան
ընտրութիւններ, որոնք հաստատեցին բոլորովին
ուրիշ բաներ: Նշենք իսկ թիւրքաց պաշտօնական
թղթերի մասնաւորապա լեզուն ապացուցանում
էր, որ ահեղ իրգինք մի քանի օրում չէր աւերի
Բօլշաքիան, եթէ նախադասութիւնները իրանց
գործողութիւններով առիթ չը տային սպանող-
ներին, հրձիգներին, թալանողներին հրոսակներ
կազմելուն: Թիւրքաց կիսապաշտօնական «Tur-
quie» լրագրի թղթակիցը գրում էր Ֆիլիպոպո-
լից 1876 թ. մայիսի 8-ին հետեալը. «Կա-
նոնաւոր զօրքերը իրանց թիւզանութիւնով հասան
Կ. Պօլսից: Նրանք սկսեցին իրանց արշաւանքը,
տանկով իրանց հետ բաղմաթիւ հազար թէղիք և
բաշիբոզով, որոնք հաւաքվել են մերձաւոր տեղե-
րից ապստամբներին հալածելու համար: Այս-
տանքները բոլորներն էին, որոնց մասին ականա-
տեսներէք մէկը, մի թիւրք, գոտողութեամբ ա-

խոստովանել, որ արհեստաւորների այժմեան
աւազները, որոնք բոլորն էլ նոր են ընտրված,
իրականութեան մէջ յայտնվեցին, որ բոլորովին
նման չեն իրանց նախորդներին: Նրանք, առանց
որ և է ակնկալութեան, գիտակցաբար վերա-
բերվեցին գործին: Արհեստաւորների նոր գլխա-
ւորը, վարչութեան այժմեան գլուխները և ար-
հեստաւորների վիճակը բարոյեցու համար՝
պէտք է անխնայ կերպով և անձուիրութեամբ
աշխատէ: Նա մեծ պարտաւորութիւն և պատաս-
խատաւորութիւն ունի: Արհեստաւորները այնքան
մեծ յոյսեր ունեն նրա վրա, որ եթէ այդ յոյ-
սերի գոնէ կէսը լրացնէ՝ չօշափելի գործեր կը
լինի կատարած:

Մենք նորից կը վերադառնանք այս հարցին,
երբ արհեստաւորների նորընտիր գլխաւորը իր
պաշտօնի մէջ կը հաստատվի իշխանութիւնից:

Ս. Ն.

ՆԱՄԱԿ ԾՈՒԼԱՎԵՐԻՑ

Մայիսի 27-ին

Թաղապետութեան օրը շատ ուրախ անցաւ այս-
տեղ: Պատարագից յետոյ խուռն բաղմութիւն՝
հայ, թուրք, ուսու, իտալ-խուռն գիւմում
էր զէպի «Ջէօրգա-բար» կոչված տեղը, որտեղ
16 սեղան էր պատրաստված, ամեն մի դասա-
կարգի համար առանձին-առանձին ձաշի ժամա-
նակ դաւառապետն ու հաշտարար դատաւորը
մի խումբ մարդկանցով չըլում էին սեղանները
և Նոյա կայսերական Մեծութիւնների կենացն
առաջարկում, որ և ընդունվում էր «ուրանե-
րով»:

Ուրախութիւնը կրկնապատկվեց, երբ այդ օրը
հիւր գրվեց այնպիսի գործի, որպիսին է հասա-
րակական արկղը, որի աշուղտեան առաջին գը-
րաւականը՝ զաւառապետը ինքն հանդիսացաւ, 10
րուրի ընծայելով: Ապա սկսվեց ընդհանուր ժո-
ղովարարութիւն և մի քանի բօղէի մէջ հաւաք-
վեց մօտ 200 բ., իսկ ապառիկ մօտ 180 բ.: Եւ
այդպիսով աղքատ, խեղճ, հարստահարված ժողո-
վուրդն էլ ապագայում միջոց կունենայ ազատ-
վելու այն թողութիւնից, որոնց ձեռքում
արհեստագործ և լինում ներկայացան: Վախառու-
թիւնը զուգէ ոչ մի տեղ այնքան զարգացած,
այնքան անողորմ չը լինի, որքան Դուլաւէրում:
Վէպեր են պատահել, որ մի թաղար ցորենի
համար վերցրել են 1/2 թաղար, իսկ թաղարը
մուրհակի մէջ հաշուել են 15 բ., այն էլ ամե-
նակարճ ժամանակամիջոցում, ամիս ու կէսով
ընթացում:

Երեկոյան հրավառութիւն եղաւ Գիւղը չըլա-
պատող լեռների գագաթների վրա «դերդեր-
ներ» էին պատրաստված:

Տեղացի

ուսմ էր. «Եթէ ես ձեզ տեսն, որ մինչև անգամ
մեր դպրոցական աշակերտները սպանում էին
հինգ-հինգ, կամ վեց-վեց բողբոջ, դուք կիմա-
նաք, թէ ես ինքս ինչքն պիտի արած լինեմ:»
Կանոնաւոր զօրքերի, հետեալար և կոտորածնե-
րի ղեկավարն էր Դեմէթի փաշան: Նրա գործ
դրած գաղանկութիւնները այնքան սարսափելի
էին, որ նայն իսկ լօրդ Բիկօնսֆիլդ հարկադր-
ված եղաւ պաշտօնական մի քաղաքավարութիւն
գործածել: Նա հրամանաւորեց լօրդ Գեբբին
«Ժողովուստ անուշից» յայտնել սուլթանին Դեմ-
էթի փաշայի և նրա օգնականների յանցանքները
մասին և պահանջել արժանի պատիժ: Սուլթա-
նը պատասխանատւութիւն իր վրա վերցրեց,
վարձարեց Դեմէթի փաշային և տուեց նրան
մի կարեւոր պաշտօն իր պալատում: Իսկ Դեմ-
էթի փաշան պատասխանեց լօրդ Գեբբին ամ-
բաստանութիւններին մի յանդուգն նամակով,
որը սուլթան թիւրքաց կառավարութեան պաշտօ-
նական օրգանն է «Times» լրագրի թղթակիցը
այսպէս էր պատմում այդ նամակի բովանդակ-
կութիւնը. «Դեմէթի հաստատում է, որ նա Բօլ-
շաքիայում մի զինուորական էր, սուկ կատա-
րում էր իր ստացած հրամանները: Այդպէս զը-
րում է նա և ոչ որ չի համարձակվի վիճել այդ
մասին, որովհետեւ նա ինքը և միւս սպանողնե-
րը զուլում են իրանց նրանով, որ ունեն իրանց
գրպաններում սպանելու, սպնելու, ահաբեկելու
հրամաններ, տուած միջնաւորից: Նոյնը հաստա-
տում է և անգլիական դեսպան սըր Հէյրի Էլ-

Մեզ հաղորդում են, որ Երեմիա և Արիստա-
կէս արքեպիսկոպոսները մայիսի 27-ին Մօսկ-
վայից գնացել են Նիժնեգորոդեան ցուցահանդէ-
սը, և այնտեղից միասին պիտի գնան Աստրա-
խան:

Մեզ հաղորդում են Երեմիա տեղի ունեցած
մի վայրենի դէպքի մասին: Մայիսի 30-ին, այդ
քաղաքի գլխաւոր փողոցի վրա, կէսօրին, հայոց
թեմական դպրոցի մի ուսուցիչ, Օհանեան աղ-
գանուսով, յարձակվեց նոյն դպրոցի տեսուչ Տ.
Յովհաննիսեանի վրա և խփեց նրան... «KAB-
KAB» լրագիրը, հաղորդելով այդ դէպքը, աւե-
լացնում է, որ վայրենի վարմունքի պատճառն
այն է, որ այդ ուսուցիչը արձակվել է դպրոցի
տեսչի պնդումով: Ինչ և լինի պատճառը, ով
և լինի այդ վարմունքի հեղինակը,—այդ մեզ
համար մի և նոյն է: Ոչ մի տեսակէտից ներել
չէ կարելի ինտելիգենտ մարդուն, մանկավար-
ժական ասպարիզում գործողին, որ նա բաւա-
րարութիւն ստանալու ուրիշ միջոց չէ ըմբռ-
նում, բայց եթէ դիմել այն վայրենի, ստոր, ան-
բարոյական միջոցին, որին դիմում են միայն
վայրենիները, կամ բարոյական հրէշները: Վի-
րաւորանքի այդ ստոր եղանակը բոլորովին չէ
չօշափում մարդկային պատիւը, և Երեմիայի թե-
մական դպրոցի տեսուչ Տ. Յովհաննիսեան կա-
տարեալ իրաւունք ունի համոզված լինելու, որ
ներկայ դէպքում նրա կողմն է բոլոր ազնիւ
մարդկանց համակրութիւնը:

Կովկասեան Գիւղաւորտեան ընկերութեան
վերջին նիստում, որ կայացաւ երեքշաբթի, ամ-
սիս 4-ին, Ա. Քալանթար նկարագրելով այն
հեղինակները, որոնք տեղի ունեցան վերջին
տարվայ ընթացքում՝ Քոնստանտին, Թիֆլիսի, Բա-
գուրի և Երեմիայի նախնադիւրում և այն աւելի
մոռնքները, որ նրանք առաջացրին, հարց
յարուցեց նրանց ուսումնական օրնաթիւն և
նրանց դէմ մարտաւելու համար միջոցներ մշա-
կելու մասին: Չեղանցնող առաջարկեց դիմել
մի կողմից երկրագործութեան միջնորարին,
խնդրելով որ նա մասնագէտ անձեր նշանակի
այդ կարեւոր խնդրը ուսումնասիրելու, և միւս
կողմից՝ ընկերութեան մէջ յատուկ յանձնաժողո-
վի ձեռքով ժողովել մանրամասն տեղեկութիւն-
ներ նոյն խնդրի վերաբերութեամբ, զիմելով
երկրագործների, ինժեներների, օդերկայաւա-
նների, անտառապահների և այլ մասնագէտ և
հմուտ անձերի աշխատութեան: Ընկերութեան
ընդհանուր ժողովը, ընկելով խնդրը, ընդունեց
հետեալ որոշումը.— զիմել երկրագործութեան և
հաղորդակցութեան միջնորարութիւններին, խընդ-
րելով նրանց իրանց վրա վերցնել յարուցած
խնդրի հետազոտութիւնը և յանձնել ընկերու-

լիստ՝ լօրդ Գեբբին ուղարկած իր հետագրի
մէջ: Կանոնիկոս Մաքքոյմ, որի գրքից բերում
ենք այս փաստերը, վերջին տարիներս Դեմէթի
փաշային պատահել է Կամասկոսում: Երբունի
փաշան դարձեալ հաստատում էր, որ Բօլշաքիա-
յում իր բոլոր արածները թաղաւորի հրամանով
էին:

Մի կառավարութիւն, որ ընդունակ է այսպի-
սի հակայական ոճիւրների հեղինակ դառնալու,
չէր կարող անպատիժ մնալ, քանի որ Եւրօպա-
յում կար վեհանաձե, արդարապէս, բրիտանական
զգացումներով տողորկած մի վեհապետ: Կա-
նոնաւորեալ Ալեքսանդր II Կայսրն էր: Բօլշա-
քիան իր արեւմտեան զաւորով դարձաւ նրա
հոգեւոր առարկան: Որքան և ճշմունք էր լօրդ
Բիկօնսֆիլդը, որ ոճրագործի արարները թաղա-
վեն պաշտօնական գրադրութիւնների մէջ, բայց
հիւսիսային ուղաւս մեծ պետութիւնը կոտոր-
վածների դատը պաշտպանեց: Կ. Պօլսում տրա-
դիքական մի չարք անցքեր տեղի ունեցան: Աբ-
ղուլ-Աղիլը, Դեմէթի փաշայի և նրա ընկերների
բարձր հովանաւորը, դահից զրկվեց. դեռ Բօլշա-
քիայում թափված արիւնը չէր չորացել, երբ նա
հարկադրված եղաւ իր սեփական ձեռքերով
կտրուել իր երանները և վերջ դնել իր կեանքին:
Պատմութիւնը ապացուցեց, որ նայն իսկ ամե-
նահօր բռնակալը մի մարդ է, երկարված ճա-
կատագրի անողորմ ծաղիկն: Բայց բռնակալի
մահը լուսաւոր աշխարհի առաջ կատարած բար-
բարութիւնների հատուցումն չէր: Կ. Պօլսի

թեան խորհրդին, որ նա հմուտ և մասնագէտ անձերի հետ միասին մշակի մի ծրագիր կատարելու նոյն ուսումնասիրութիւնը տեղական միջոցներով: Նիստի մէջ յայտնվեց այն ընդհանուր կարծիքը, որ թէև ներկայ տարվայ հեղեղները բացառիկ են իրանց մեծ ու թեւամբ, սակայն նրանք բացառիկ չեն իրանց բնական ուժերէն և որ հեղեղները տարուց տարի աւելի և աւելի աւելի են դառնում, ուստի չուտափոյթ կերպով պէտք է միջոցներ ձեռք առնել:

Մի քանի ամիս առաջ, թիւրքաց Հայաստանում, Ահաբիա քաղաքում գտնվել է մի հազարաւոր ձեռագիր աւետարան, մագաղաթի վրա գրված, որի ծագումը վերաբերում է IV դարին: Այդ աւետարանը չորսորդն է այն ամենահին երեք աւետարաններից, որոնցից մինը գտնվում է Պետերբուրգում, երկրորդը—Վատիկանում և երրորդը—անգլիական թագուհու մօտ: Կ. Պոլսի ուսանող ղեկավար Նէլիդով, որ հաղորդել է այդ գիտի մասին Պետերբուրգ, հրաման է ստանում գնել այդ հազարաւոր աւետարանը թաղաւոր կայսրի համար՝ վճարելով 1000 լիրա: Աւետարանը այժմ ուղարկվել է Պետերբուրգ:

Յունիսի 3-ին վերջացան քննութիւնները թիֆլիսի 1-ին գիմնազիայում: Աւարտեցին 37 աշակերտներ, որոնցից հայերն են՝ Թամարեան, Կոնստանտին (արծաթէ մեդալով), Շաղինեան Յովհաննէս, Մկրտչեան Արամ, Շահուրդադեան Լեւոն, Աստուածատեան Միքայէլ, Խանկալամեան, Բաբայեան, Աղաջանեան (արծաթէ մեդալով), Ալլանեան, Աղաբաբեան, Շիշլիեան, Բոսիլեան:

Մերիկի Տուրքայի չրջանի կերպիւնները, որոնք մեր քաղաքի և թաղաւորականների նման կիսավայրերի ազգ են համարվում, նորերս նուիրել են 12400 լուրի փող, իբրև նպաստ, Նիկոլանի վարչապետի հիմնադրած օրիորդական պրոգրեսիւնայի համար:

Յունիսի 3-ին, թիֆլիսի քաղաքային դռնայի նիստում քննվում էր ձիաքաշը յետ գնելու հարցը: Վարչութեան անգամ իշխան Արդուլեանը կարգադ մի զեկուցում, որից երևում է, որ ձիաքաշի այժմեան դրութիւնը անբաւարար է և որ և է բարելոմը չէ կարելի յուսալ, քանի որ ձիաքաշը կը գտնվի բէլգիական ընկերութեան ձեռքում: Իսկ ինչ վերաբերում է ձիաքաշի բերած եկամուտին, ձեռք բերած տեղեկութիւններից երևում է, որ վերջին 6 տարիների ընթացքում ձիաքաշը տալիս է 70,000 ռ. զուտ եկամուտ տարեկան: Այդպիսով, զեկուցումը այն եզրակացութեան է գալիս, թէ պէտք է յետ գնել ձիաքաշը: Բաւական տար և երկար վիճաբանութիւններից յետոյ, դռնան ձայների մեծամասնութեամբ վճռում է այժմ և եթ յայտարարել:

Կառավարութիւնը չարունակեց նրա դործը, որովհետև չը կար նրա անցեալի և ներկայի մէջ մի այլ պետական իմաստութիւն, որ քաղաքական դժուարութիւններից դուրս գալու միջոց տար: Բայց քաղաքի նորից արեւում լուսնվեց, երբ սկսվեց սերբիական պատերազմը: Եւ այդպէս ամբողջ 1876 թվականը հեծեծանքների, թշուառութեան տարի էր Բալկանեան թերակղզու համար:

Նոյն տարվայ վերջում թիւրքիսն սկսեց մի քաղաքական կատակերգութիւն: Սուլթանը, Եւրոպայի պահանջները խեղդելու համար, ընդհանուր ընթերցանք էր հնարում իր երկրին: Այդ ամանակ Կ. Պոլսում տեղի ունէր ղեկավարածուրդով Անգլիայի կողմից ներկայ էր լուրջ Սուլթանի: Դեպքանաժողովը մշակում էր ընթերցանութի ծրագիրը, եւրոպական պետութիւնների մէջ կայացած ընդհանուր համաձայնութեան կէտերի վրա հիմնած: Թիւրքիսն խոստումներ էր անում, ձգձգում էր հարցը: Իսկ այն օրը, երբ ղեկավարածուրդով պիտի վերջնականապէս ձեռնարկէր պահանջները, Կ. Պոլսը զորքաց թնդանութեամբ ձգուեց: Մեծ վիշտով յայտնեց ղեկավարածուրդով, որ ընդհանրութիւնները սղջուեցին և թիւրքիսն նոր քաղաք. այդ օրից ամբողջ թիւրքիսն սուլթանի ֆերմանով հրաւարակվում է սահմանադրական: Ասիական ամենակոպիտ բռնապետութիւնը կախարդական գաւազանի շարժմամբ յանկարծ տեղի էր տալիս սահմանադրական կարգերին, բաշխուղուններին, չէրքէղներին, ընդ-

նել, որ քաղաքը կամենում է յետ գնել ձիաքաշը:

Ֆինլանդիայի կանաքը դիմել են ֆինլանդական սենատին, խնդրելով որ իրանց իրաւունք տրվի պետական ծառայութեան մէջ մտնել և առհասարակ հասարար արտօնութիւններ ունենալ սղամարդ պաշտօնականների հետ:

Կաղանի համալսարանում տեղի է ունեցել հետեւալ գէպը. պրոֆէսոր Կուզմին իրան թոյլ է եղել տալիս զաղտնի կերպով փող վերցնել համալսարանի կլինիկայում բժշկվող հիւանդներին: Ուսանողները, իմանալով այդ բանը, բողոքում են, իսկ պրոֆէսորների ժողովը, քննելով այդ տեղը վարմունքը, որոշում է միայն մի ձայնի բացառութեամբ, յայտնել, որ իրանք անկարող են պրոֆէսոր Կուզմինի հետ միասին ծառայել:

Լսում ենք, որ Կովկասեան Գիւղատնտեսական ընկերութիւնը իր վերջին նիստում ընտրեց խմբագրական յանձնաժողովի անդամներ՝ բժիշկ Պանտիլիսովին և օգերեթթաբան Ֆիդուրովսկուն:

Մեզ հաղորդում են, որ Կովկասի կառավարչապետը դիմել է Կովկասեան Գիւղատնտեսական ընկերութեան մի քանի հարցերով, որոնք վերաբերում են բրինձի մշակութեան և այն աղբիւրների, որ անում են բրինձի ձահնոտ արտերը կլիմայի վրա:

Մեզ հաղորդում են, որ Մուղանի դաշտի ընդարձակ տարածութիւններ ենթարկվել են հեղեղների աւերիչ հոսանքների աղբեցութեան: Այնպիսի գիւղեր, ինչպէս են Կաղաքեանդ, Անդրեկովա, Նովո Նիւսովկա, Շորաուլու միացել են ջրի տակ: Գիւղացիները անկարող լինելով պաշտպանվել ջրի դէմ, աշխատել են մի կերպ միայն իրանց անձը աղտակել, դուրս փախչելով իրանց տներէր գէպի աւելի ապահով բարձրադիր տեղեր:

ՆԵՐՆԱՆԻՅ, Բարեգործական ընկերութեան հիւղի վարչութիւնը խնդրում է ապել հետեւալը. «Վարչութիւնս պարտք է համարում յայտնել իր հնարանութիւնը Ալեքսանդրօպոլի բնակիչ Պետրոս Միսիթարեանին, որը իր հանգուցեան եղբոր՝ Մանասէր Կարապետի յիշատակին նուիրեց Բարեգործական ընկերութեան Երևանի հիւղին 50 լուրի»:

ՎԵՐԻՆ-ԱԳՈՒՆԻՍԻՅ մեզ գրում են մայիսի 23-ից. «Այս տարի գարնան երես չենք տեսել, անձրևները և ցրտերը տեսցին մինչև մայիսի 20-ը: Մի քանի օր լաւ եղանակից յետոյ կրկին

դերի հայրենիքը ստանում էր պարլամէնտ, մամուլի ազատութիւն, միսիտոնների պատասխանատւութեան օրէնք, տեղական ինքնավարութիւն: Պատմութեան անցյալ է մի այդպիսի հրաշք: Բայց թիւրքիսին հարկաւոր էր եւրոպական պետութիւններին միաբան պահանջներից խոյս տալ,— և ահա պարտաւոր էր այդ ճարտիկ խաղաղութիւնը: Դեպքանաժողովը ինքն ըստ ինքեան լուծվում էր, որովհետև սուլթանի հնարած ընթերցանքը սպասածից էլ աւել մեծ էին: Օսմանեան պարլամէնտի համար պատգամաւոր ներքի ընտրութիւն կատարվեց: Նոյն իսկ պարլամէնտի նիստ էլ տեղի ունեցաւ: Բայց յանկարծ փակվեց պարլամէնտը, պատգամաւորները վերադիցին և սահմանադրութեան հեղինակը, Միթհաթ փաշա աքտրվեց: Թիւրքիսն, Եւրոպայի ստաջ քաղաքական այդ մեծ ձեռնածութիւնը կատարելուց յետոյ, դարձաւ իր աւանդական կարգերին: Երկիրը դարձաւ նոյն թշուառութիւններին էր մատնված: Եւ մինչդեռ եւրոպական պետութիւնները գլուխ էին պատում թիւրքաց դիւանագիտութեան այդ ճարտար վարպետութիւնների առաջ, Ալեքսանդր II Կայսրը մի միակ մարդ, որ չէր հաւատում թիւրք կառավարութեան ստածներին ու ստածներին, միանգամայն լուծեց Գորդեան հանգուցը:

Բալքանայի մարտիրոսութիւններից յետոյ դեռ չէր անցել մի տարի, երբ բաղդի և երջանկութեան արշալոյսը վառվեց երկար տարիների ընթացքում հառաչանքների հայրենիք դարձած

յորդանատ անձրև տեղաց, որը միանգամայն շնորհակալ է բուսականութեան առաւել չեղած մագաճութեան համար: Շերամը մինչև այժմ աջող հետևանք էր խոստանում, բայց այժմ ըսկեւ են զանգաւաններ լավել: Ամիս 19-ին, կէսօրից յետոյ ժամը 5-ին, յանկարծ սաստիկ փոթորիկ բարձրացաւ, որը նոյն իսկ ծառեր տապալեց: Բարեբաղդաբար շատ կարճ տեւեց նա: Նոյն գիշեր զգալի եղան սաստիկ երկրաշարժի հարուածներ:

ՀԻՆ-ՆԱՆԻՅԱՆԻ գաւառի Քաղաքի գիւղից մեզ գրում են. «Մայիսի 19-ին այստեղ սաստիկ կարկուտ եկաւ, որը մեծ վնաս տուեց այգիներին ու արտերին: Շրտերը բուրրութիւն մերկացել են տերներէրից. վնասվեցին նմանապէս և չերամի որդերը տերները չը լինելու պատճառով»:

ԳԱՆՁԱԿԻՅ մեզ գրում են. «Այս տարի Գանձակի Միքայէլեան արհեստագիտական զգրուցում աւարտել են 15 հոգի, որոնցից 5 հայ են, 7 թիւրքեր, 2 ռուս, և 1 ուղի»:

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՎԵՐՋԻՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Կ. Պոլսից հեռագրում են մայիսի 29-ից. «Դեպքանքների երէկվայ խորհրդակցական նիստում որոշվեց մի անգամ ևս յիշեցնել Բ. Դրան Զէյթունում քրիստոնեայ զայմապաւ նշանակելու մասին»:

Լժողոնից հեռագրում են «НОВОСТИ» լրագրին մայիսի 30-ից. «Կրէտէի տարերում պատասպարված են 5,000 փախստականներ, և ամբողջ Անգլիայում հանգանակութիւն է բացվել կրէտացիների օգտին»:

Կ. Պոլսից մեր թղթակիցը, մայիսի 25-ից գրում է մեզ. «Յայտնի է ձեռք արդէն որ Քաղաքական ժողովին մէջ որոշուած էր սահմանադրութեան տարեկարծի հանդէսը չը կատարել այս տարին: Պատրիարքը չըբաւերականով մը ծանուց այս տնօրինութիւնը Պոլսոյ բոլոր թաղերուն: Սակայն կառավարութիւնը, որ սաստիկ կը վախճայ ցոյցերէ, այդքանով դո՛ւ ըլլալ չուզեց: Կայսերական իրատէ ու իր հրաման եղած է, որ վաղուան, կիրակի օրը, երկաթուղիի կառավարութեան կանգ չառնեն Աղբալին հիւանդանոցին առջև, Պոլսոյ զօրաբանակը զենքի ներքե գտնուի և չաքաթ մը առաջ իսկ խիստ հակոտնութիւն ըլլալ Նէտի-գուլէի չըբաղանքը՝ տեսնուած հալը ձերբակալելու համար: Այս առթիւ ձերբակալուեցան շատ մը խեղճ հայեր, որոնք բանէ մը տեղեկութիւն չունեալով՝ գործի համար ըստ սովորութեան Նէտի-գուլէ գացել էին»:

Երկրի վրա: Խաղաղ միջոցները սպառվել էին. և 1877 թվ. ապրիլի 12-ին Քիլիմեմում հրատարակվեց ուսանող զօրքի գլխաւոր հրամանատար Մեծ Խլխան Նիկոլայ Նիկոլաւիչի հետեւալ հրամանը.

«Հարկաւոր տարիներ ծանրացած է թիւրքիսի լուծը քրիստոնեաներին—մեր եղբայրների վրա»:

«Կառն է նրանց գերութիւնը: Այն ամենը, ինչ որ թանգ է մարդու համար—քրիստոնիստը հաւատը, պատւաւոր անունը, քրտինքով և արիւնով ձեռք բերած գոյքը—ամեն ինչ ապականել, ոչնչացրել են անհաստանքը»:

«Չը համբերեցին թշուառները, ապտաւարվեցին հարստահարիչների դէմ, և ահա երկու տարի է, թախիւմ է քրիստոնեական արիւնը. քաղաքներ և գիւղերը այրված են. կայքը յափշտակված է. կանայք և աղջկերը անպատւաւ են. մի քանի տեղերի աղգաբանակութիւնը բնաջինջ է արված»:

«Մեր Կայսրի և օտար պետութիւնների բոլոր առաջադրութիւնները՝ քրիստոնեաների դրութիւնը բարեբաղու մասին՝ մնացին անաջող»:

«Մեր Ազատարար թագաւորի երկայնամուտութեան չափը սպառված է»:

«Թագաւորական վերջին խօսքը արտասանված է. «Թիւրքիսին պատերազմ է հրատարակված»:

«Չեղ եւ արոււմ, ինձ հաւատացած բանակի զօրքեր»:

«Մեզ է ընկել վիճակը—կատարել թաղաւորի

ՅՈՒՆԱՍԱՆԵՐ ԵՒ ԿՐԵՏԷ ԿՂԶԻՆ

Թիւրք կատավարութիւնը Կրեալի ապստամբութիւնը հնչելու գործը յանձնել է Արքուլլան փաշային: Փաշան այդ յանձնարարութիւնը կատարելու համար դիմել է թիւրքական սովորական միջոցներին. լրագրիները հաղորդում են որ թիւրք զօրքերը և բաշխուղունները կոտորում են բնակիչներին, հրդեհում են ամբողջ գիւղեր: Միայն այն հանգամանքը, որ եւրոպական հիւպատոսները բողոք ներկայացրին Արքուլլան փաշային թէ կանոնաւոր զօրքերը բուրրութիւն անտարբեր են դէպի թիւրք խուժանի գործած գաղանու թիւնները և նոյն իսկ խրախուսում են կոտորածները, ցոյց է տալիս թէ ինչ է նշանակում թիւրքական լեզուով կարգ վերահաստատելը Կրեալէ կղզում:

Յունաստանը ամենաջերմ համակրութեամբ է վերաբերվում կրեալցիների դրութեան: Յոյն ժողովուրդը գրգռվում է, ամեն օր լուրեր ստանալով թիւրքական գաղանութիւնների մասին: Յոյն ժողովուրդի վրդովմունքը այնքան սաստկացել է, որ յունաց կառավարութիւնը հարկադրված է կիսապաշտօնական յայտագրերով պարզել իր յարաբերութիւնը դէպի կրեալցիները: Պաշտօնական Յունաստանը, զգալով իր փոքրութիւնը, իր միջազգային դիրքը, չէզոք քաղաքականութեան է հետեւում: Բայց և այդպէս, ժողովուրդի տրամադրութիւնը նկատի ունենալով, նա աւելորդ է համարում պաշտօնական ձեւերի տակ թաղել իր իրական գաղափարները:

Յունական միսիտոնութեան օրգան «Պալինդես» լրագրում տպվեց հետեւալ կիսապաշտօնական հաղորդագրութիւնը. «Եթէ Յունաստանը, զիջանելով պետութիւններին խորհուրդներին և ցանկութիւններին, իսկոյն չը միջամտեց կրէտական գործերի մէջ, այդ վարմունքի պատճառն այն ենթադրութիւնն էր, որ պետութիւնները չեն սկսի անկարելից կերպով նայել թիւրք խուժանի և թիւրք զօրքերի գաղանութիւնների վրա: Եթէ պետութիւններին այդ անտարբերութիւնը չուտով չը վերջնապ, Յունաստանը կը կատարէ իր պարտքը և իր նաւատորմը կուղարկէ Կրեալի ափերը: Այս սպառնալիքը, ի հարկէ, միայն ժըպիտ կը յարուցանէ և մեզ կասեն, որ յունական նաւատորմը կրեալական ջրերում կը հանդիպէ միւս նաւատորմներին, որոնց կրակը չուտով կը հարկադրէ յունական թնդանութիւնը լուել: Թող այդպէս լինի, բայց յամենայն դէպս Յունաստանի համար այս գործում աւելի մեծ փառք կը լինի, եթէ նրա նաւատորմը ոչնչացնեն քրիստոնեայ պետութիւնները, քան եթէ նա սկսի առանց կարեկցութեան նայել թէ ինչպէս են կոտորում նրա հայրենակիցներին»:

Կանեւում քաղաքները դեռ փակ են: Ձկնորսները սպառնում են քրիստոնեաներին: Երբ ուսանող

կամքը և մեր նախնիներին սրբազան ուխտը:

«Նուաճումների համար չենք գիտում մենք, այլ մեր անպատւած և հարստահարված եղբայրների և քրիստոնի հաւատի պաշտպանութեան համար»:

«Եւ այսպէս, առաջ... Մեր գործը սուրբ է և մեզ հետ է Աստուած»:

Եւրոպայի պատմութիւնն անգամ չէ ճանաչում այսպիսի վեճ գաղափարով առաջ մղվող մի ահադին օրը: Ալեքսանդր II Ռուսաստանի համար հիւսնեց մի նոր պատմ, մարդաբանութեան, քրիստոնեական մեծահոգութեան պատկ:

Թիւրքիսն պատերազմ մղեց Անգլիայի փողեւում: Անգլիայի ջանքերով էլ ազատվեց վերջնական կորստից: Լօրդ Բիկինգհեմը անգլիական հզօր նաւատորմը մացրեց Գարդանէլ և ուսանող յաղթական զօրքերը վերջնականապէս կանգ առան Կ. Պոլսի պատերի տակ: Այնուհետև Բերլինի վեճաժողովում նա ոչնչացրեց Ռուսաստանի յաղթութեան պտուղները: Այժմ Անգլիան, աշխարհի զանազան կողմերում, հանդիպում է ուսանող հզօր դիմադրութեան և հնձում է այն, ինչ ցանկ է քան տարի առաջ: Իսկ թիւրքիսն վաղուց մոռացել է Բիկինգհեմի հայրական խնամատարութիւնները:

Բայց Ալեքսանդր II իրագործեց իր ձգտումները: Ահեղ պատերազմը ստեղծեց մի ազատ և անկախ Բալքան, այսօրվայ Բալքանին:

